

Міністерство науки і освіти
Головницька ЗШ I-III ступенів
Корецької районної ради
Рівненської області

*Впровадження елементів
інноваційних технологій
сучасного освітнього
процесу в практику
початкового навчання*

Опис власного досвіду
вчительки початкових
класів вищої
кваліфікаційної категорії
Горбалюк Тетяни Сергіївни

2017 р.

Головна мета освіти на сучасному етапі трансформації навчально-виховних закладів - створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися упродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Цьому і мають сприяти пошуки нових педагогічних технологій, створення такого освітнього середовища, яке б забезпечило кожному учневі змогу виявити закладене в ньому від природи творче начало і сформувати здатність бути суб'єктом розвитку своїх здібностей.

О. Савченко зазначає, що на сучасному етапі відчувається потреба в новому типі стосунків між вчителем та учнем, в основі яких лежали б не підлеглість і покора, а співпраця, відкритість і довіра. В основі оновлення методів, прийомів навчальної діяльності учнів мають бути гуманістичні стосунки, принципи рівноправного діалогу "вчитель-учень". Визначальною спрямованістю такої роботи є розвиток самостійності учнів, їхньої пізнавально-дослідної діяльності, систематичне формування в них умінь виробляти власну точку зору, оцінку життєвих фактів і явищ.

Пошуки нових підходів до навчання стали зараз основним напрямом роботи багатьох науковців та вчителів-практиків, внаслідок чого вироблено чимало новітніх технологій навчання дітей шкільного віку.

Серед програм експериментальних педагогічних досліджень, які апробуються в системі української освіти, є і такі, що зорієнтовані на якісні зміни її початкової ланки.

Згідно з особистісно орієнтованими підходами до організації навчального процесу, в центрі його має знаходитись той, хто вчиться. Формування особистості під час навчання відбувається за певних умов:

- створення позитивного настрою до навчання,
- відчуття рівного серед рівних;
- забезпечення позитивної атмосфери в колективі для досягнення спільних цілей;
- усвідомлення дитиною цінності колективно зроблених умовиводів;
- можливість вільно висловити свою думку і вислухати товариша;

- вчитель не є „засобом покарання і похвали”, а другом, порадником.

Усім цим умовам відповідають інтерактивні технології, які відносяться до інноваційних. Слово „інтерактивний” прийшло до нас з англійської мови і означає „здатний до взаємодії, діалогу”. Більшість авторів виділяють пасивну, активну й інтерактивну моделі навчання. При їх порівнянні вони ж і прийшли до висновку, що остання з них-найефективніша. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчання відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів.

Я давно відчувала потребу у власному переосмисленні своєї ролі як вчителя на уроці і почала цікавитися літературою з цього питання. В результаті проведеної роботи я дійшла висновку, що нині виходить чимало публікацій, присвячених педагогічним технологіям, але пропонуються вони не на практичному рівні, а на рівні цільових орієнтацій, опису методик, порівняльних таблиць. Відкритим залишається питання: хто ж вибудує для практиків зручний і ефективний спосіб упровадження проголошених ідей? Вчені мають готову відповідь: це і є новий підхід до педагогічної творчості, бо, мовляв, вчителі "завжди нарікали на недостатній простір і свободу для творчого пошуку". Проте не слід забувати, що учителю необхідно забезпечити результат впровадження нових ідей. І не кожний учитель може розробляти інтерактивні прийоми і методи навчання. Часто пропонувані технології передбачають спеціальну підготовку для їх упровадження; окремі з них не адаптовані до умов масової школи або можуть функціонувати лише в авторському виконанні. От і залишається учитель сам-на-сам із проблемою: як перейти від доктрини до конкретного уроку ?

Ознайомившись із анотованими викладами програм сучасних експериментальних педагогічних досліджень в початковій ланці шкільної системи України, я зрозуміла, що в умовах сільської школи майже неможливо впроваджувати якусь одну конкретну навчальну технологію, тому я вирішила якнайглибше опрацювати наявну літературу з даного питання і застосовувати в своїй роботі елементи тих інноваційних технологій, які найбільш прийнятні в умовах мого класу.

Мене давно цікавила нестандартність відносин між учителем та учнями, їхня розкутість, зацікавленість, нетрадиційні методи

самого навчання. Адже не секрет, що довгий час вважалося, що хороший вчитель - це той вчитель, який сам безвідривно веде весь урок, по мірі необхідності підключаючи клас. А, виявляється, можна зовсім по-іншому! І так не тільки набагато цікавіше, але й набагато продуктивніше!

Перш за все треба було створити ділову і доброзичливу атмосферу. Я взагалі вважаю, що навіть найкраща методика навчання не дасть сама по собі очікуваного результату, якщо відносини між вчителем та учнями холодні, формальні, не будуються на основі педагогіки співробітництва.

Першими моїми запитаннями були: "Ти згідний з відповіддю товариша?", "Ні ? Чому?", "Доведи.". Діти почали сперечатися, намагалися довести свою думку, переконати однокласників у своїй правоті. І разом з тим вчилися вислуховувати один одного, поважати чужу думку. Так в ході спільної праці почали шукатися шляхи розв'язання навчальних завдань, робилися "відкриття". Я побачила, що і дітям нові підходи до навчання сподобались. Вони відчували себе на уроці не простими виконавцями волі вчителя, а його співавторами.

Вчителям відомо, як важко привчити дітей до того, що, коли говорить вчитель, їм слід відкласти усю роботу і слухати тільки його. Це складне для учнів правило входить не лише в шкільні норми, але й у загальнолюдський кодекс моралі. Тому я з перших днів перебування дітей в школі намагаюсь навчити їх слухати і запитувати, тобто відносити кожне слово вчителя особисто до себе; стримувати імпульсивне бажання відповісти відразу. Учні звикають відповідати не мені, а класу, висловлюючи свою думку: "Я думаю так ...", "Я з тобою не погоджуюсь ...".

Я завжди намагалась проводити урок в швидкому темпі, але зараз це не завжди вдається, тому що в урок з елементами інтерактивних технологій навчання не можна втиснути всі "необхідні" етапи, починаючи актуалізацією опорних знань і кінчаючи підведенням підсумків. Л.Занков писав: "Квапитись треба не поспішаючи". Іноді урок відбувається не за наміченим планом, бо треба розв'язати протиріччя, яке виникло в результаті виконання завдань (найчастіше це трапляється на уроках математики). Діти спільно доходять висновку, чому саме так, а не інакше слід розв'язувати дане завдання. Кожна думка, висловлена на уроці, не може бути залишеною без уваги, навіть, якщо вона

невірна. Адже на уроці дитина мислить, а не відповідає заучене, тому обов'язково будуть невірні відповіді, або такі, що виходять за межі очікуваного вчителем. Це вимагає від нього постійної живої реакції.

Я намагаюсь добиватися усвідомлення самим учнем того, як відбувається в нього процес пізнання: що він знає, що нового ще дізнається, застосувавши попередні знання. Так, складаючи таблицю додавання кожного наступного числа, учні використовували попередню таблицю і знання переставного закону додавання:

$$2+3=5, \text{ бо } 3+2=5.$$

Аналогічно проходило знайомство із додаванням двоцифрових чисел, коли діти самостійно застосовували загальне правило додавання до різних видів обчислень. На початкових етапах таке самостійне виведення правила, алгоритму викликало труднощі у дітей. Але ці труднощі - із зони ближчого розвитку дитини, вони цілком доступні їй, а їх подолання укріплює віру в свої сили.

Для роботи за даними технологіями вчителю потрібна певна підготовка (дидактична, моральна), та й учні повинні звикнути до неї. Свою роботу я починала з простих інтерактивних технологій-роботи в парах і малих групах. Коли в мене і в учнів з'явився досвід подібної роботи, то уроки стали проходити набагато легше, цікавіше, а підготовка до них не стала забирати так багато часу.

Під час досліджень того чи іншого питання з'являється необхідність у спілкуванні з учителем, сусідом по парті. Отже, на уроках часто застосовую групові та парні форми роботи. Диференційована групова робота передбачає різні навчальні завдання для кожної групи, які мають бути взаємопов'язані і доповнювати одне одного. Роботу в групах застосовую переважно в основній частині уроку. Мої функції при цьому різноманітні: я контролюю хід роботи, відповідаю на питання, в разі необхідності надаю допомогу окремим учням або групі в цілому.

Способи поділу на групи практикую різні:

- А). жеребкуванням;
- Б). на „перший-третій”;
- В). за бажанням дітей;
- Г). залежно від позиції з обговорюваного питання;
- Д). за рівнем підготовки (однорівневі чи різнорівневі);
- Е). заздалегідь вивішую списки груп і вказую місце збору тощо.

Під час проведення відкритого уроку в рамках конкурсу „Вчитель року-2008” я запропонувала дітям об’єднатися в групи за допомогою різнокольорових карток, на яких з іншого боку була частина якогось малюнка. Склавши малюнки, вони знайшли товаришів по групі.

Перш ніж приступити до роботи в групі, діти пригадують правила роботи в ній:

1. Обрати лідера, секунданта, каліграфа.
2. Уважно слухати (читати) інструкцію вчителя.
3. Говорити по черзі, не перебиваючи один одного.

Пам’ятати, що робота обмежена в часі (наприклад, 3-5 хв.)

Чим постійніший склад групи, тим краще діти оволодівають навичками колективної роботи. Трудність виникає в тому, що клас великий, а під час групової чи парної роботи створюється хоч і "робочий", але шум, який відволікає дітей. Але я думаю, що з часом діти більше навчаться або контролювати силу свого голосу, або не звертати на шум уваги, зосереджуючи її виключно на роботі. Працюючи над темою "Текст" у 2 класі, я запропонувала дітям роботу з деформованим текстом. Клас розділився на 3 групи, кожна отримала своє завдання. Так I групі потрібно було поділити текст на речення; II групі - скласти і записати зв'язний текст із деформованих речень; III - вибрати із поданих речень ті, що найбільш подобаються, і скласти з них розповідь.

Оптимальною є група із 4-6 учнів. При організації групової роботи слід пам’ятати, що діти повинні володіти певними знаннями з проблеми, що обговорюється (життєвий досвід, попередні уроки, домашнє завдання) інакше вони просто не зможуть працювати. Роботу в групах завжди добре продумую, намагаюсь поєднувати її з традиційними формами роботи.

Дуже важливими є навчання учнів дискутувати, адже дискусія розвиває критичне мислення, формує навички відстоювання власної думки. Такі технології дуже цікаві для сучасної. Це "Метод ПРЕС", "Обери позицію", "Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу" тощо. "Метод ПРЕС" можна застосовувати до будь-якої проблеми за умови дотримання 4 етапів:

1. Вислови свою думку, точку зору (почни зі слів: "Я вважаю, що...").
2. Поясни, на чому ґрунтуються докази ("Тому що").

3. Наведи приклади, аргументи на підтримку твої точки зору ("... наприклад").

4. Зроби висновок ("Отже...")

Так, цей метод можна почати застосовувати ще з 1 класу при вивченні звуків і букв. При вивченні звука [о] запитую дітей: "Яку букву вивчаємо? - О. – Який звук вона позначає – голосний чи приголосний? Доведіть". Вчу дітей висловлюватися приблизно так: "Я вважаю, що буква "о" позначає голосний звук, тому що при його вимовлянні струміль повітря не потрапляє на перешкоди, а проходить вільно. Наприклад, так, як звук [а]. А звук [а] голосний. Отже, буква "о" позначає голосний звук".

В 3 класі під час вивчення теми "Дієслово" на дошці я написала слова: працівник, працьовитий, працює; співак, співає, співучий, і запитала в дітей – доведіть, що серед цих слів є дієслова. Діти відповіли за схемою:

1. Я вважаю, що "працює", "співає" – дієслова.

2. Тому, що вони означають дію і відповідають на питання "що робить?" А тільки одна частина мови відповідає на це запитання і означає дію- дієслово.

3. Наприклад, так як і "літає", "малює".

4. Отже, "працює" і "співає" – дієслова.

Коли учні засвоять всі етапи цього методу, його можна застосовувати на будь-якому уроці, адже він так чудово розвиває в дітей логічне мислення.

До фронтальних технологій відносять обговорення проблеми в загальному колі. За змістом завдання може бути однакове, а за складністю диференційоване.

Сюди відноситься такий чудовий метод як "Мікрофон". Дітей я об'єдную в пари так, як сидять. Після закінчення відведеного часу кожен учень має виступити. Пропоную дітям іграшковий мікрофон, який діти передають з парти на парту або з рук в руки. Якщо другий учень міркує так само, він говорить:

"Я погоджуюсь, що..." і ще раз озвучує відповідь, щоб вона запам'яталась. Якщо пояснення ще раз повторюється, я можу запитати, чи є інша версія. "Мікрофон" дає можливість лаконічно і швидко, по черзі висловити свою думку, при цьому не можна перебивати, коментувати і оцінювати товариша. Хоча часто діти, беручи "мікрофон", звертаються до попереднього виступають: "Я я з тобою не згідний", "А я думаю так..." і т.д.

Подібним до цього методу є "Мозковий штурм" – колективна справа обговорення якоїсь проблеми. Учні згадують все, що знають, думають про предмет, явище чи поняття і що спаде їм на думку в зв'язку з цим. Слово-тема пишеться в центрі дошки, а навколо - асоціативний ряд ("кущ") із фраз чи слів, що спадають дітям на думку при обговоренні. Наприклад:

	Яблука	
Бабине літо		Лелеки
Дощ	Осінь	Листя
Школа		Золота
	1 вересня	

Метою методу "Коло ідей" є створення переліку ідей та залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Наприклад, вивчаючи в 3 класі тему "Охорона водойм", застосувала цю технологію, висунувши дискусійне питання: "Що потрібно зробити, щоб запобігти забрудненню води?" Запропонувала дітям обговорити це в групах, але:

I група - з позиції споживача води;

II група – з позиції "Голубого патруля",

III група – з позиції мешканців водойм

Застосування цієї технології дало змогу уникнути ситуації, коли група, що виступила першою, дала всю інформацію щодо вирішення проблеми.

Метод "Так-ні": повідомляю дітям, що я загадала число(предмет, геометричну фігуру, дію, літературного чи історичного героя). Діти намагаються знайти відповідь, ставлячи запитання, а я можу відповідати тільки словами „так”, „ні” або „і так і ні”. Так, на уроці математики я говорю дітям, що задумала число.

Діти питають: Воно двоцифрове? Я: - Ні.

Воно одноцифрове? – Так.

Воно парне? – Ні.

Більше 5 ? – Ні.

Менше 5 ? – Ні.

Це число 5 ? – Так.

Така гра допомагає дітям пов'язувати різні факти в одну картину, систематизувати інформацію.

Найпростіші ігри - "Конкурс красунь" – вибрати найкращу букву

в рядочку; або "Запали вогник" - знайти помилку в зошиті сусіда чи в своєму.

При читанні текстів з природознавства чи українського читання діти використовують позначки "V" або "+", що означає "я це знаю", і "-" – "я не знаю цього", після чого дана інформація обговорюється.

Цікавою уявляється мені і така форма роботи, як складання сенкану (п'ятиряддя, "білого" вірша з 5 рядків).

Форма сенкану

I рядок – тема (1 іменник) – Петро Сагайдачний.

II рядок – опис (2 прикметники) розумний, відважний.

III рядок – дія (2-3 дієслова) – навчає, веде, бореться.

IV рядок – фраза (речення з приводу обговорюваного питання) – я захоплююсь життям і діяльністю Петра Сагайдачного.

V рядок – підсумок (синонім до першого слова) – великий гетьман.

Робота в парах може проводитись на будь-якому етапі уроку - від перевірки домашнього завдання до підсумків. Вона дає можливість більш конкретно виявити знання дітей. Так, при перевірці домашньої роботи, виконаної в класі завдання, діти можуть в парі помінятися зошитами і з олівцями в руках перевірити якість їх виконання; розказати один одному вірш; обмінятися думками з приводу головної думки твору, прочитати в особах тощо. Варіантів такої роботи безліч. Однак часто пов'язати теорію з практикою, спираючись лише на власний досвід і педагогічну інтуїцію, дуже важко.

Я зрозуміла, що розвивальне навчання надзвичайно гармонійно поєднується із особистісно-зорієнтованим навчанням, головне положення якого: дитина повинна усвідомлювати особистісно значиму мету своєї діяльності. Що мені дуже подобається в цій системі - так це те, що надається велике значення цінуванню - щирому вираженню вчителем своєї радості з приводу діяльності і досягнень учнів. Воно не пов'язане з оцінюванням і спрямоване не на результат, а на підтримку руху учня до результату. Тоді, як оцінювання може бути і позитивне, і негативне, то цінування може бути тільки позитивним.

Тема, мета, план уроку доводиться до відома учнів одразу ж після дзвінка словесно і наочно. У своїй роботі я практикую план уроку записувати у вигляді таблиці, поділеної на чотирикутники, в кожному з яких - певний пункт плану. По мірі його виконання

записи витираються, і діти чітко бачать, що їм ще слід зробити, і як швидко просуваються вони до мети. При розгляді плану чітко і переконливо інформую дітей про те, що і, головне, навіщо вони робитимуть на уроці; стараюсь матеріал пов'язати з певною цікавою і значною проблемою; пояснити його значення для практичної діяльності, для пізнання інших наук, просто для майбутньої контрольної.

Інтерактивні технології відіграють дійсно важливу роль в сучасній початковій освіті. Їх перевага в тому, що кожен учень систематично бере участь в навчанні інших і на цій основі різко збільшується процент свідомого засвоєння матеріалу. Учні займають активну позицію, зростає їх інтерес до навчання, можливість самостійного здобуття знань з навколишнього світу. Однак проектування і проведення таких уроків потребують значної компетентності в цих технологіях вчителя. Тож якщо не вважати недоліками відсутність великого досвіду і достатньої кількості дидактичних матеріалів, на даному етапі моєї роботи на посаді вчителя початкових класів інтерактивне навчання мені видається найбільш привабливим хоча б тому, що це-особистісно зорієнтоване на міцні значення і стійкі вміння навчання.

Я і надалі намагатимусь будувати свою роботу так, щоб учні не лише отримали глибокі й міцні знання, але й стали всебічно розвинутими особистостями, здатними творчо, вільно і критично мислити; бо ефективність засвоєння ними інформації прямо залежить від ступеня їхнього залучення до процесу навчання, де вчитель не тільки викладає готові істини, а й керує процесом їх відкриття, вчить самостійно поповнювати свої знання. Саме різноманітність інтерактивних методів і прийомів навчання і робить навчальний процес дійсно творчим.

Звичайно, я розумію, що попереду в мене ще багато роботи. Але я її не боюся і дуже хочу, щоб мої учні вчилися не заради оцінок, а за бажанням; щоб могли і в старших класах сміливо відстояти свою точку зору, не боялися посперечатися з товаришем, вчителем, могли самостійно здобувати необхідні знання зі світу, що їх оточує.